

VOORAZIATISCH-EGYPTISCH GENOOTSCHAP
„EX ORIENTE LUX”

SPREKERSLIJST 2023

Sprekers: 35, van wie 10 nieuwe (Van den Berg, Donker van Heel, Hartog, Ten Hoopen, De Jong, Korpel, Van der Meer, Sanders, Soliman, Verrijssen)

Lezingen: 82, waarvan 31 nieuwe

Voor vragen en opmerkingen: Bas ter Haar Romeny, bas.ter.haarromeny@vu.nl

Dr. Monique Arntz – Archeoloog (Leiden)

1. Goden van klei? Hoe kunnen we Neolithische figurines interpreteren?

2021

Al in het vroegste stadium van het Nieuwe Steentijd (Neolithicum) in het Oude Nabije Oosten, zo'n 12.000 jaar geleden, vinden we in opgravingen kleine beeldjes van mensen en dieren gemaakt van klei en steen. Ook in latere tijden blijven dergelijke figurines in gebruik. In de historische periodes kunnen we met zekerheid zeggen dat sommige van deze objecten goden en godinnen voorstelden. Naar analogie zijn voornamelijk de prehistorische vrouwelijke figurines vaak geïnterpreteerd als godinnen. Zelfs de vroegste figurines uit de Oude Steentijd in Europa, denk aan de beroemde Venus van Willendorf, zijn als onderdeel gezien van een 'moedergodin'-cultus die schijnbaar universeel aanwezig was in het verleden. Maar zijn al deze figurines wel godinnen? Hoe kunnen we zo'n claim onderbouwen? Kunnen we überhaupt eenduidige interpretaties geven voor objecten die gemaakt en gebruikt zijn door compleet verschillende samenlevingen die door duizenden jaren en ontelbare generaties van elkaar gescheiden zijn?

In deze lezing zal de problematiek van dergelijke analogieën worden besproken, alsmede de problemen waar men tegenaan loopt bij het interpreteren van 'betekenis' in archeologische objecten. Deze problemen zijn zo mogelijk nog groter als men onderzoek doet naar prehistorische periodes, waarvan we vaak weinig weten over immateriële aspecten van het leven zoals bijvoorbeeld geloof. Toch kunnen we veel zeggen over figurines door gedegen archeologisch onderzoek dat zich richt op de materiële aspecten van figurines: hoe ze zijn gemaakt, hoe ze zijn gebruikt en in welke contexten we ze terugvinden. Twee Neolithische sites zullen dienen als een voorbeeld van deze holistische manier van onderzoek naar figurines: Tell Sabi Abyad in Syrië en Çatalhöyük in Turkije.

Dr. Gert Baetens – Postdoctoraal onderzoeker KU Leuven

1. Over lijken: balsemers in Ptolemaeïsch Egypte

2022

De funeraire cultuur van de Oude Egyptenaren spreekt al eeuwenlang tot de verbeelding. De praktische kant van de Egyptische begrafenisindustrie is uitzonderlijk goed gedocumenteerd voor de Late en Grieks-Romeinse Tijd, dankzij honderden Griekse en Demotische papyri, naast andere bronnen. In deze lezing nemen we het reilen en zeilen van balsemers in Ptolemaeïsch Egypte (305–30 v.C.) onder de loep: een bijzonder volkje!

Hans van den Berg – Onafhankelijk onderzoeker oude Egypte in film- en televisiedrama

1. Cleopatra en de mythe van de ezinnenmelk

2023

De schoonheid van Cleopatra staat buiten kijf. Althans, in ons collectieve geheugen. Al in de oudheid roemden auteurs zoals Cassius Dio en Appianus de bijzonder schone trekken van deze koningin. Shakespeare schreef: 'leeftijd kan haar niet verwelken' en 'zelfs de lucht was vertrokken om naar haar te gapen'. In de schilderkunst en in het theater wordt ze zelfs op haar sterfbed nog als mooie diva weergegeven. Toen in 1963 de knappe Elizabeth Taylor de rol van de beroemde koningin op het witte doek vertolkte, was haar iconisch mooie uiterlijk definitief bevestigd. In historische films poedelt de beeldschone koningin ook geregeld in een melkwitte vloeistof. Dit verwijst naar een aloud gegeven dat zij voor haar schoonheid regelmatig in ezinnenmelk zou baden. De schoonheidsindustrie speelt hier maar al te graag op in en adverteert hun producten als door de koningin ooit zelf gebruikt. Maar wat weten we werkelijk over haar schoonheid en hoe kwam die mythe over de ezinnenmelk eigenlijk tot stand? Een terugblik met fraaie lichtbeelden. Presentatie (mogelijk: vanaf eigen laptop). Beamer en scherm nodig.

Eva Cornelisse MA – Historicus en Egyptoloog (Amersfoort)

1. Europese activiteiten in Sheikh Abd el-Qurna aan het begin van de 19e eeuw

2022

Het gebied rond het dorp Sheikh Abd el-Qurna, gelegen op de westelijke oever van de Nijl in Luxor, was zo'n 200 jaar geleden het toneel van activiteiten die wij ons nu niet meer zouden kunnen voorstellen. Na de veldtocht van Napoleon was in Europa de interesse in het oude Egypte sterk toegenomen, met name door de publicatie van de 'Descriptions de l'Égypte'. De machts-overname door pasha Mohammed Ali leidde tot een situatie van relatieve rust in het land, waardoor een groeiende stroom Europeanen de weg vond naar Egypte. Kunstenaars en reizigers, verzamelaars en handelaars, velen kwamen terecht in Qurna, waar nog veel te ontdekken viel. Het was een tijd van ongekende mogelijkheden. Er waren nog geen regels of beperkingen en Egyptische oudheden werden in grote getale naar Europa verscheept. Wie waren deze mensen, dikwijls markante persoonlijkheden – met bijbehorende anekdotes – en hoe gingen zij te werk? Van graven als verblijfplaats tot mummiekisten als brandhout, deze lezing geeft een boeiend inkijkje in hoe het er aan toe ging in het Qurna in de tijd van de pioniers van de Egyptologie. Met Power-Point.

- 1. Het koningsgraf van Horemheb (KV 57): een heropgraving met verrassend resultaat** **2021**
Het graf dat Horemheb na zijn troonsbestijging liet aanleggen in het Dal der Koningen werd in 1907 officieel ontdekt en zeer onprofessioneel opgegraven door de Amerikaanse entrepreneur Theodore Davies. Enkele jaren geleden werden de puinhopen die Davies (letterlijk en figuurlijk) in het graf had achtergelaten opnieuw onderzocht door een expeditie uit Cambridge bestaande uit Prof. Geoffrey Martin en de spreker. De resultaten waren verrassend en maakten het mogelijk een jarenlange wetenschappelijke controverse over de regeringsduur van Horemheb te beslechten. Met PowerPoint.
- 2. Hauron: een Kanaänitische god en zijn verering in Egypte** **2021**
In Egypte werden met name in het Nieuwe Rijk verscheidene goden en godinnen vereerd die waren 'geïmporteerd' uit het Nabije Oosten, vooral uit het aan Egypte grenzende gebied langs de oostkust van de Middellandse Zee. Behalve voor goden als Baäl en Resjef en godinnen als Anat en Astarte gold dat ook voor de minder bekende god Hauron (of Horon), die in Egypte werd verbonden met Horus en via hem merkwaardig genoeg met de Grote Sfinx bij de piramiden van Giza. In de lezing passeren zowel de Voor-Aziatische als de Egyptische bronnen de revue om een beeld te schetsen van de plaats van deze godheid in de religies van zijn land van herkomst en van Egypte. Met PowerPoint.

- 1. De laatste nacht in de balsemingswerkplaats** **2023**
We weten zo ongeveer wel wat er allemaal gebeurde met de oude Egyptenaren die werden gemummificeerd, of we denken dat in elk geval te weten, dankzij Herodotus. Sinds kort beschikken we over twee rekeningen die vroeg in de 7^e eeuw v. Chr. zijn opgemaakt ergens in Thebe, en die werpen toch weer wat nieuw licht op de zaak. Die rekeningen komen uit het archief van een dodenpriester die verantwoordelijk was voor het welzijn van de dode in het hiernamaals. In de laatste nacht voor de bijzetting in het graf – aan het einde van het 70 dagen durende mummificatieproces – gebeurde er van alles in de balsemingswerkplaats, en het lijkt er sterk op dat de familie van de overledene een persoonlijk choiakfeest – een van oorsprong landelijk ritueel dat draaide om de wederopstanding van Osiris en het opkomen van de nieuwe gewassen – kon bestellen. [Met powerpoint.]
- 2. Noem mij mij nou een leproos?** **2023**
Een van de aardigste maar minder bekende aspecten van het religieuze leven in Ptolemeïsch Egypte – en eerder – is het bestaan van de beroepsassociaties, of gilden zo u wilt. Die waren eigenlijk niets anders dan een sociale verzekering, want de leden werden geacht elkaar in alles te helpen. Toen de Thebaanse dodenpriesters in 109 v. Chr. besloten een eigen genootschap op te richten, was een van de eerste dingen die ze graag geregeld wilden zien hun vakantie, naast

bijvoorbeeld het ordelijke verloop van hun bijeenkomsten. Met andere woorden, deze genootschappen hadden statuten en een huishoudelijk reglement, en die zijn vaak hilarisch. Iemand fysiek belagen leverde een fikse boete op, iemand dronken fysiek belagen een nog forsere boete. Die regels waren er natuurlijk omdat dergelijke incidenten kennelijk om de haverklap voorkwamen binnen deze genootschappen. [Met powerpoint.]

3. We gaan het even helemaal anders doen met ons stenografisch

2023

Na 1070 v. Chr., toen het centrale gezag in Egypte verdween, maakten Opper- en Neder-Egypte in sommige opzichten gescheiden ontwikkelingen door. Dit zien we het best terug in de schriften die op kantoor werden gebruikt. In het zuiden gebruikte men rond 700 v. Chr. een schrift dat een directe opvolger was van het Ramessidisch administratief hiëratisch (priesterschrift), en dat we niet geheel onterecht abnormaal hiëratisch noemen. In de delta schreef men in dezelfde tijd weliswaar ook administratief hiëratisch, maar op een zeker moment heeft zich dit ontwikkeld tot het zogenoemde demotisch (volkschrift). Dit was een cursief schrift dat in alle opzichten superieur was aan het abnormaal hiëratisch. Het lijkt erop dat dit het gevolg was van een bewuste beslissing. Hoe dit alles verliep en wat dit uiteindelijk betekende voor het schrift op kantoor in heel Egypte? [Met powerpoint.]

4. Een vrouw met haar op de tanden

2023

In het dorpje Deir el-Medina stond zo rond 1142 v. Chr. een zekere mevrouw Naunachte voor de plaatselijke rechtbank om een verklaring af te leggen over haar erfenis. Ze was op dat moment al stokoud, misschien wel tachtig, en we moeten ons de situatie als volgt voorstellen. We zien een rechtbank van een ongebruikelijk groot aantal mannen, geen vrouwen, hetgeen vermoedelijk het belang van de verklaring onderstreepte. Naunachte staat ervoor, misschien samen met haar echtgenoot. Al haar acht kinderen zijn aanwezig, met aanhang. Misschien was het wel een openluchtzitting en stond het hele dorp eromheen, want ze hadden nog geen tv en internet. Trammelant bij de burens, altijd leuk. Wat Naunachte te zeggen had was niet mals, zoals dat nu eenmaal gaat bij de verdeling van een erfenis, en sommige van haar kinderen zullen haar daarom een vuile blik hebben toegeworpen. Over haar verklaring en de nasleep ervan valt een heel herkenbaar, menselijk verhaal te vertellen. [Met powerpoint.]

5. Juridisch taalgebruik in het oude Egypte

2023

In het eerste millennium v. Chr. zien we hoe zich in Egypte langzamerhand een gestandaardiseerd juridisch taalgebruik ontwikkelt. Gek genoeg waren er in de loop van dit millennium twee uiteenlopende juridische tradities ontstaan, een in de delta en een in Opper-Egypte in het zuiden. Wat frappeert aan dit taalgebruik is de grote rol die wordt ingenomen door lichaamsdelen. Wanneer je een claim op iemand had zat je bijvoorbeeld 'op iemands rug'. Dat verschilt eigenlijk niet zo heel veel van onze uitdrukking 'iemand op de nek zitten'. Het oud-Egyptische taalgebruik oogt in veel opzichten verrassenderwijs moderner dan we zouden denken. Net als oud-Egyptisch recht dat doet. [Met powerpoint.]

6. Een baby als erfgenaam? Ik dacht het niet!

2023

Als mevrouw Tsenhor vandaag de dag had geleefd, dan ging ze gekleed in ze een spijkerbroek en een flanellen blokjesbloes, reed ze in een pick-up en dronk ze op zaterdag een biertje met de jongens. Maar voor deze vrouw moeten we terug naar rond 500 v. Chr. Tsenhor was een zakenvrouw. Aan de hand van de zeventien demotische documenten die zij en haar naasten hebben nagelaten kunnen we delen – of liever, deeltjes – van haar leven reconstrueren. Zoals die ene dag in maart 517 v. Chr., toen ze samen met haar tweede echtgenoot, haar dochter uit dit huwelijk en haar zoon uit haar eerste huwelijk op weg ging naar de tempel van Mont in Thebe om de

erfenis van de kinderen te regelen. Daar waren uiteindelijk niet minder dan twee schrijvers en vier contracten voor nodig. [Met powerpoint.]

Dr. Wantje Fritschy – Egyptoloog (voorheen Bijzonder Hoogleraar ‘Geschiedenis van de overheidsfinanciën’ en sociaal-economisch historica aan de VU)

1. De Piramideteksten en de god Seth

2023

De zogenaamde piramideteksten vormen het oudst bestaande corpus van religieuze teksten ter wereld. De binnenmuren van ruimtes in een aantal piramides van farao’s uit de vijfde en zesde dynastie uit de jaren tussen ongeveer 2350 en 2200 v.Chr. zijn er van onder tot boven mee bedekt. Elementen eruit bleven tot aan het einde van de Egyptische geschiedenis op sarcofagen en andere voorwerpen, en in zogenaamde ‘Dodenboek’-teksten, terugkeren. Ze bestaan uit in totaal ongeveer 900 ‘spreuken’, niet alleen offerformules en bezwerende teksten, maar ook veel ‘kosmografische’ verwijzingen. Vele ervan worden als moeilijk te interpreteren ervaren. Er verschijnt nog steeds nieuwe literatuur waarin wordt geprobeerd om tot een beter begrip van de piramideteksten te komen.

Seth was gedurende de hele oud-Egyptische geschiedenis een van de intrigerendste goden uit het Egyptische pantheon. Beruchte moordenaar van de mythische oudste koning van Egypte, de god Osiris, maar ook, als verdrijver van de gevaarlijke slang Apophis, de beschermer van de zonnegod Re tijdens diens nachtelijke reizen. Vijand van de god Horus, de zoon van Osiris, maar ook: diens onmisbare partner in de ondersteuning van het Egyptische koningschap. Een god geliefd door buitenlanders en daardoor later vaak gezien als een ‘gehate vreemdeling’, maar ook: de god naar wie de namen van de farao’s Seti I en II verwijzen, de zonen van Ramses I en II.

Niet alleen bevatten al de piramideteksten een honderdvijftigtal verwijzingen naar de god Seth, hij komt zelfs in enkele losse inscripties van vóór de piramidetijd al voor. In deze lezing zal de vraag centraal staan wat het combineren van alle informatie ons kan leren over visies op het koningschap en op de dood van de koning in de vroegste historische periodes van het oude Egypte.

Dr. Rob van Gent – Gepensioneerd senior researcher in de geschiedenis van de wis- en sterrenkunde, Mathematisch Instituut, Universiteit Utrecht

1. Het Antikythera mechaniek

2019

In het voorjaar van 1900 vonden Griekse sponsduikers nabij de kust van het eilandje Antikythera een Romeins scheepswrak dat uit ca. 80 v.Chr. dateert. Tussen de diverse naar boven gebrachte voorwerpen bevonden zich ook fragmenten van een koperen mechanisch instrument waarvan de functie voor lange tijd onduidelijk was. Pas in de laatste decennia is duidelijk geworden dat het een ingenieus mechanisch planetarium betreft waarmee de schijnbare posities van de zon, de maan en vermoedelijk ook de planeten voorspeld kunnen worden. In deze lezing zullen de herkomst en de functie van dit bijzonder mechaniek uitgebreid aan de orde komen.

- 2. De herkomst van de namen van de sterren en de sterrenbeelden** **2019**
Volgens de moderne sterrenkundige atlassen is de hemel in 88 sterrenbeelden verdeeld. Het merendeel van deze sterrenbeelden verbeelden personen, dieren en zaken die tot ver vóór het begin van onze jaartelling teruggaan. Ook vele heldere sterren staan op hemelkaarten ingetekend met vaak exotisch of zelfs barbaars aandoende namen. Aan de hand van Babylonische, Egyptische, Griekse, Arabische en Westerse bronnen zal nader ingegaan op de vraag hoe de sterren en de sterrenbeelden hun namen hebben gekregen.
- 3. De geschiedenis van onze kalender** **2019**
Iedereen weet wat een kalender is. We gebruiken een kalender voor het indelen van onze jaren, maanden, weken, vrije dagen en onze vakanties. Toch is er veel onkunde over de herkomst en geschiedenis van onze (de ‘westerse’) kalender. Maar weinigen weten dat onze kalender een lange geschiedenis heeft en dat zij kenmerken heeft die al eeuwen, soms zelfs al duizenden jaren, geleden werden ingevoerd. Sommige aspecten van onze kalender, zoals de bepaling van de paasdatum en de hiervan afhankelijke christelijke feestdagen, hebben een nog ingewikkeldere geschiedenis die hun oorsprong hebben in de joodse en Babylonische kalenders. In de lezing zullen, naast de geschiedenis, ook de sterrenkundige en wiskundige aspecten van de kalender genoemd worden en zal uitgelegd worden hoe een ‘eeuwigdurende kalender’ werkt.
- 4. Astrologie: de geschiedenis van een pseudo-wetenschap** **2019**
Zowel de astrologie als de astronomie (sterrenkunde) kennen een zeer lange en kleurrijke geschiedenis: tot ver in de 17de eeuw waren zij zelfs onlosmakelijk met elkaar verbonden. In de lezing zullen, naast de centrale thema ‘wat is astrologie en hoe is het ontstaan?’, de volgende thema’s aan de orde komen: de Babylonische wortels van de astrologie, de Hellenistische synthese, de bijdragen van de Egyptische, de Indiase en de Islamitische astrologie, de bloei in de middeleeuwen, de neergang in de 17de eeuw en de opleving in de 19de eeuw.
- 5. Oude en moderne speculaties over de Ster van Bethlehem** **2019**
Elk jaar wordt in de christelijke wereld de geboorte van Jezus Christus op 25 december gevierd. Een belangrijk element in het Kerstverhaal is de wonderbaarlijke Ster die de Wijzen uit het Oosten naar Bethlehem voerden. Werd het verschijnsel vroeger eenvoudig verklaard als een goddelijk teken, vanaf de middeleeuwen hebben vele theologen, astronomen en astrologen gepoogd om een ‘natuurlijke’ verklaring hiervoor te geven. Zo is onder meer voorgesteld dat de Ster van Bethlehem mogelijk een komeet, een samenstand van planeten, een exploderende ster of een UFO is geweest. In de lezing wordt een overzicht gegeven van de verschillende verklaringen die in de loop der eeuwen voorgesteld zijn en wordt wat dieper ingegaan op de nu meest gangbare hypothesen. Ook wordt ingegaan op enkele andere vragen die het Kerstverhaal oproepen, zoals: is de ware geboortedag van Christus nog te achterhalen, waarom wordt deze op 25 december van het jaar 1 gevierd, wie waren de Wijzen uit het Oosten en hoe kon een ster hun naar Bethlehem leiden?

Dr. Barry Hartog – Universitair docent Antiek Jodendom, Rijksuniversiteit Groningen

1. De Dode Zeerollen: Een venster op antiek-Joodse tekstcultuur

2023

De ontdekking van de Dode Zeerollen, tussen 1947 en 1956, hebben de studie van het antieke Jodendom ingrijpend veranderd. In deze lezing ga ik in op één aspect van het antieke Jodendom dat de Dode Zeerollen over het voetlicht hebben gebracht: de omgang van Jodendom in de eerste eeuwen voor en van onze jaartelling met hun literaire erfenis. In de lezing wordt aandacht besteed aan de vraag welke elementen van de antiek-Joodse tekstcultuur uit de Dode Zeerollen afgeleid kunnen worden, alsmede aan de bredere culturele inbedding van de Dode Zeerollen en de tekstcultuur die zij vertegenwoordigen, binnen de Hellenistische en Romeinse wereld.

2. Joodse reizigers in het Romeinse Rijk

2023

In deze lezing bespreek ik Joodse reizigers in het Romeinse Rijk. Hoewel de mogelijkheden die het Romeinse Rijk aan reizigers bood, in toenemende mate onderwerp van studie zijn, worden Joodse reizigers dikwijls nog over het hoofd gezien. In deze lezing bespreek ik praktische aspecten van reizen in het Romeinse Rijk en hoe deze uitwerkten voor Joodse reizigers. Daarnaast bespreek ik de symbolische waarde die Joodse auteurs in de Hellenistische en Romeinse tijd toekennen aan reizen.

Ds. Robin ten Hoopen – Specialist Hebreeuwse Bijbel in de context van het oude Nabije Oosten, promovendus PThU en predikant

1. Was de dood er altijd al? Onsterfelijkheid in Genesis 1–11 en het Oude Nabije Oosten

2023

Het verhaal van Adam en Eva (Genesis 2–3) is in het christendom vaak gelezen als een verhaal over het verlies van de onsterfelijkheid. De mens was eens onsterfelijk in het paradijs, maar verloor deze onsterfelijkheid door de zonde. Het Mesopotamische *Gilgamesj Epos* staat ook bekend om de reflectie op de onsterfelijkheid. In beide teksten is onsterfelijkheid echter niet een éénduidig begrip. Onsterfelijkheid bestaat in diverse vormen (o.a. door roem/faam, door het krijgen van nageslacht, het sterven en niet-sterven van goden). In de lezing worden de verhalen uit Oergeschiedenis van Genesis 1–11 naast de tradities uit het *Gilgamesj Epos* en tradities uit Ugarit gelegd. Daarbij worden verschillende vormen van onsterfelijkheid gedifferentieerd

2. Kunnen goden sterven en waarom?

2023

In de Bijbel, Mesopotamië en de Levant werden goden meestal gezien als wezens die geen natuurlijke dood konden sterven. Anderzijds zijn er talloze verhalen bekend over goden die worden gedood. In deze lezingen leggen we deze tradities naast elkaar en duiden we deze. Is hier sprake van verschillende tradities die elkaar tegenspreken of is het mogelijk om te komen tot verklaringen waarom sommige goden wel stierven en anderen niet? In de lezing worden politiek-culturele elementen en theologische elementen verbonden. Teksten die aan bod komen zijn o.a. *Enuma Elisj*, de *Baal Cyclus* uit Ugarit en Psalm 82.

3. De onsterfelijkheid van de koning in de Hebreeuwse Bijbel en het Oude Nabije Oosten

2023

‘De koning is dood, leve de koning’. De historicus Kantorowicz heeft in zijn klassieke werk over Middeleeuwse politieke theologie gesproken over de twee lichamen van de koning (*The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology*, 1957). De koning is sterfelijk als mens, maar in zijn ambt kan de koning onsterfelijk zijn. In deze lezing wordt gekeken naar teksten uit Mesopotamië, de Levant en de Bijbel die spreken over sterfelijkheid en onsterfelijkheid van de koning (o.a. *Kirtu Epos*, Psalm 45, 61, 72). Sommige van deze teksten lijken inderdaad te duiden op de

idee van de twee lichamen van de koning. Andere teksten wijzen vooral op de continuïteit van het koningschap in een dynastie. De spreker laat zowel de continuïteit als discontinuïteit tussen en binnen de verschillende tradities zien.

Drs. Willem Hovestreydt – Egyptoloog

- 1. Recent onderzoek in het graf van Ramses III** **2020**
- Het graf van farao Ramses III behoort tot de oudst bekende graven in het Dal der Koningen. Al in 1738 maakte Richard Pococke een beschrijving en plattegrond, en in 1769 werd hij gevolgd door James Bruce. Diens afbeeldingen van twee harpspelers in het graf droegen ertoe bij dat het uitgroeide tot een van de bekendste en drukst bezochte graven in het Dal. Toch heeft het lang geduurd tot er van egyptologische zijde serieuze belangstelling werd getoond. Pas in de laatste twee decennia is hier enige verandering in gekomen, maar het graf is nooit systematisch gepubliceerd. Dat is jammer, want sinds het eind van de 19e eeuw is vooral de achterste helft van het graf sterk beschadigd als gevolg van een of meer overstromingen. Delen van het graf zijn daarvoor instabiel geworden en de kans op verdere schade is reëel. Enige jaren geleden is echter een project van start gegaan dat is gericht op conservering, onderzoek en publicatie van het gehele graf. Het project heeft inmiddels vier succesvolle seizoenen achter de rug.
- De spreker maakt deel uit van het onderzoeksteam. Na een inleiding over de geschiedenis van het graf en het belang ervan zal hij ingaan op de tot nu behaalde resultaten. Met name wordt aandacht besteed aan de sterk beschadigde decoratie van het achterste deel van het graf. Deze decoratie kan grotendeels gerestaureerd worden en blijkt uniek te zijn voor een koninklijk graf uit het Nieuwe Rijk.

Dr. Ruwan van der Iest – Docent Koinè en Nieuwtestamentisch Grieks, Rijksuniversiteit Groningen

- 1. Eten als koning: het belang van de dagelijkse offers in de Neo-Babylonische cultuur** **2019**
- ‘Meer dan ooit te voren, offer ik rijkelijk aan mijn heren Marduk en Zarpanitu.’ Dit is hoe Nebuchadnezzar II zijn gulle gaven aan de goden presenteert in een van zijn vele koningsinscripties. In deze presentatie zullen we de verschillende aspecten van het dagelijks offer behandelen en zullen we onder andere ingaan op de rol van de koning binnen dit complexe proces. De inscripties van de koningen van de Neo-Babylonische dynastie en de vele spijkerschrifttabletten afkomstig uit de archieven van priesters en tempels, doen vermoeden dat het dagelijks offer de belangrijkste plek in nam binnen de religieuze activiteiten. Iedere priester, binnen de complexe schakels van prebenden, werd strikt in de gaten gehouden en er stonden hoge straffen op het maken van fouten. Samen met de koning waren de priesters verantwoordelijk voor het voeden van de goden. De rol van de koning hierbij was het doneren van luxegoederen. Immers, als hij de goden goed zou verzorgen, zouden de goden goed zijn voor zijn land. Met PowerPoint.
- 2. Het Oud-Babylonische huwelijk** **2020**
- Hoe huwden de Babyloniërs en onder welke voorwaarden vonden deze huwelijken plaats? Om deze vraag te beantwoorden, zullen wij ons tijdens deze lezing niet alleen verdiepen in

paragrafen uit de welbekende Codex Hammurabi, maar zullen wij ook documenten uit de praktijk behandelen. U kunt hierbij denken aan contracten en bonnetjes ter vastlegging en voorbereiding van het te voltrekken huwelijk. Op deze manier zullen we een goed beeld kunnen schetsen van hoe het huwelijk er ten tijde van de Oud-Babylonische periode uitzag, van verloving tot huwelijk en eventueel scheiden, en zullen we onder andere ontdekken hoe de Babyloniërs dachten over polygamie en het huwen van priesteressen.

3. Huwelijken in de kolonies: het Oud-Assyrische huwelijk

2020

Hoe vonden de huwelijken van Assyriërs plaats in kolonies in Anatolië ten tijde van de Oud-Assyrische periode en hoe heeft het lange afstand handelen met Anatolische nederzettingen het Assyrische huwelijk vormgegeven? Tijdens deze lezing zullen wij ons verdiepen in contracten en brieven die licht schijnen op verscheidene aspecten van het Assyrische huwelijk in de kolonies, om zo deze vragen te kunnen beantwoorden. We zullen ontdekken dat, anders dan in de Babylonische cultuur, bigamie niet vermeden werd, dat de vrouwen die de handelaren achterlieten in Assur niet altijd even blij waren met het handelen van hun man en dat zo'n tweede vrouw het ook niet altijd even makkelijk had.

4. Wetsteksten in het Oude Nabije Oosten: werkelijkheid of ideaal?

2020

Iedereen kent de zogenoemde Codex Hammurabi en wetsteksten uit de Hebreeuwse Bijbel wel. Het zijn bekende teksten, die een grote invloed hebben gehad op hoe wij denken over wetgeving in het Oude Nabije Oosten. Oog om oog, tand om tand. In recent onderzoek is deze visie op dit genre van teksten echter in twijfel getrokken en is men zich af gaan vragen of deze teksten wel zo normatief waren als wij denken. Tijdens deze lezing zullen wij ons verdiepen in wetsteksten uit het Oude Nabije Oosten en deze teksten vergelijken met documenten uit de praktijk, waarbij wij ons zullen focussen op o.a. het huwelijksrecht. Wat zijn de overeenkomsten tussen deze teksten? Wat zijn de verschillen? Hoe zouden wij deze verschillen eventueel kunnen verklaren? Als deze wetteksten geen normatieve teksten waren, wat waren het dan wel?

5. Over de identiteit van de Judese gemeenschap op Elephantine eiland

2023

Sinds de ontdekking van een verzameling Aramese papyri en ostraca op het eiland Elephantine, hebben archeologen, Bijbelwetenschappers en oudhistorici zich met veel interesse beziggehouden met het bestuderen van de identiteit van de leden van de gemeenschap die deze documenten heeft geproduceerd. Niet geheel onverwacht, want de Aramese teksten van Elephantine leken voor het eerst een kijkje in het leven van wat lang bekend stond als een 'Joodse' gemeenschap te geven. Een gemeenschap, gesticht ten tijde van de Perzische periode. Waar wetenschappers het Jodendom voorheen vanuit het oogpunt van de Hebreeuwse Bijbel bestudeerden, bood het materiaal van Elephantine, wat grotendeels bestaat uit contracten en administratieve documenten, een interessant alternatief. Het bleek echter snel dat de identificatie van deze gemeenschap als 'Joods' niet zo gemakkelijk was als men eerder had gedacht. Niet alleen werden de leden van de gemeenschap aangeduid als 'Judeeër', maar ook als 'Arameeër'. Verder waren de diensten in de tempel niet enkel toegewijd aan YHWH, maar werden er ook andere, Aramese en Egyptische, goden aanbeden.

Tijdens deze lezing gaan wij ons verdiepen in de identiteit van de gemeenschap en de manier waarop wij de identiteit van historische gemeenschappen, aan de hand van beschikbaar bronnenmateriaal, kunnen en willen reconstrueren. Wij zullen hierbij ingaan op de informatie die onze bronnen verschaffen en de aard van de bronnen zelf. Wat voor documenten zijn de Aramese papyri en met welk doel zijn deze documenten opgesteld? Hoe kunnen wij op basis van deze vragen, gericht onderzoek doen naar de identiteit van de Judese gemeenschap?

Prof. dr. Matthijs J. de Jong – Hoofd Vertalen en Bijbelwetenschap bij het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap en bijzonder hoogleraar Bijbelvertalen aan de Vrije Universiteit Amsterdam

1. De zevende dag als bekroning van de schepping

2023

Het bijbelse scheppingsverhaal van Genesis heeft een unieke boodschap in de wereld van de oud-oosterse scheppingstradities. Het verhaal zet de zevende dag op een voetstuk als bekroning van de schepping en als fundament van orde. De zevende dag neemt zo de plaats van het koningschap. En 'de week' ging het ritme van het leven bepalen. In deze paradigmawisseling krijgt het volk Israël de rol van de koning toebedeeld als de hoeder van Gods orde op aarde. De christelijke uitleg veranderde het verhaal, door alle nadruk te leggen op de zesdaagse schepping en de zevende dag terzijde te schuiven. Die uitleg werkt door tot op de dag van vandaag. Het is tijd om terug te keren naar de eigen, historische betekenis van dit fenomenale verhaal.

Jan G. Koek – Voorzitter Mehen, Studiecentrum voor het Oude Egypte, Elst

1. De rol van de hond in het oude Egypte

2023

De hond is zo goed als zeker het eerste gedomesticeerde dier in Egypte en was gedurende de gehele Egyptische geschiedenis het favoriete huisdier. Als afstammeling van de wolf vergezelt de hond de mens bij de jacht. Verder heeft de hond een belangrijke rol bij het hoeden van het vee en ook als bewaker van het huis en het erf. Als lievelingsdier werd de hond al tijdens de eerste dynastie met de farao mee begraven om hem in het hiernamaals bij te staan. Later werden honden vaak onder de stoel van de grafeigenaar afgebeeld; ook krijgen honden individuele namen. De aanwezige hondensrassen in het oude Egypte zullen besproken worden, alsmede de reden waarom veel honden gemummificeerd werden.

Dr. Marjo Korpel – Universitair Hoofddocent Oude Testament, Protestantse Theologische Universiteit, vestiging Groningen

1. Tatoeages in de Bijbel en in het oude Nabije Oosten

2023

Tatoeages lijken de nieuwe sieraden van nu te zijn geworden. Toch roepen ze ook verzet op. Zo kunnen bedrijven bezwaar maken tegen medewerkers met tatoeages. Ook de Bijbel is negatief ten aanzien van tatoeages, en lijkt zelfs verboden tegen tatoeages te bevatten (boek Leviticus). In deze lezing bekijken we de teksten uit de Hebreeuwse Bijbel die verband houden met tatoeages, en onderzoeken we de vraag waar de verboden mee te maken kunnen hebben. Omdat verboden in de Hebreeuwse Bijbel vaak ook verband houden met afwijzing van gebruiken bij omringende volkeren, wordt ook het gebruik van tatoeages in het oude Nabije Oosten bekeken. Wat waren tatoeages in die tijd, waarvoor werden ze gebruikt? En hoe kan het gebruik elders in de

oudoosterse wereld geleid hebben tot die strenge verboden in de Hebreeuwse Bijbel? Met teksten en beeldmateriaal.

2. Adam, Eva en de Duivel in het oude Ugarit

2023

In twee teksten die omstreeks 1960 gevonden zijn in het oude Ugarit (gelegen in het huidige Syrië) lijkt een oude mythe over Adam (en Eva?) voor te komen. In het verhaal figureert een godheid die verdacht veel trekken heeft van de duivel, zoals deze later voorkomt in de Bijbel en de Koran. De godheid blijkt de plek te willen innemen van de hoogste god El in de Kanaänitische godenwereld. De god El straft de rebelse godheid vervolgens door hem van de godenberg af te werpen. Uit wraak transformeert deze zichzelf in een reuzenslang, die een cruciale boom in de tuin van de goden vergiftigt die zo verwordt tot een 'Boom des Doods'. Het gevolg is, dat het leven van de goden bedreigd wordt en zij hun onsterfelijkheid dreigen te verliezen. Een van de goden, genaamd Adam, krijgt de opdracht de boze godheid in zijn transformatie van grote giftige slang uit te schakelen, maar faalt hierin jammerlijk. Hoewel de twee teksten helaas niet compleet zijn en de vertaling deels gereconstrueerd is staan er interessante details in die veel doen denken aan het bijbelse verhaal over Adam, Eva en de slang. In de lezing, ondersteund met kaarten, foto's en teksten, zal het een en ander over de Kanaänitische mythe verteld worden en over de betekenis ervan voor de uitleg van het bijbelse verhaal in Genesis 2 en 3.

3. Dromen over het hiernamaals in de Bijbel en het oude Nabije Oosten

2023

Bij elke begrafenis of crematie word je weer bepaald bij de eigen sterfelijkheid, maar ook bij de menselijke vraag, die al zo oud als de wereld is: waar blijven onze dierbaren na hun sterven? Al vanaf de vroegste tijden houden mensen zich bezig met die vraag: waar zijn onze doden? In het oude Egypte zijn de bekende dodenboeken geschreven, voor de reis van de ziel van de overledene naar en door het hiernamaals. In het oude Egypte werd de ziel van de overledene als een vogel voorgesteld. Ook bij de Kanaänieten en de Babyloniërs bestond de idee dat overledenen in de vorm van vogels aan de levenden konden verschijnen. Zeer waarschijnlijk hielden de Kanaänieten er jaarlijkse rituelen op na waarbij de overledenen als vogels aanvlogen op een feestelijke offermaaltijd. In de lezing zullen verschillende voorstellingen van het hiernamaals uit de oude wereld de revue passeren. Met teksten en beeldmateriaal.

Drs. Theo Krispijn – Gepensioneerd docent Sumerologie, Oude Nabije Oosten Studies/Assyriologie, Universiteit Leiden

1. Popmuziek in het oude Mesopotamië

2020

Uit teksten en afbeeldingen weten we tamelijk veel over de officiële muziek van het oude Mesopotamië, maar van de populaire muziek veel minder. Gelukkig hebben we veel afbeeldingen van scènes uit de volksmuziek. We zien op plaquettes en in beeldjes luit-, en lierspelers, schaars geklede dames met handtrommels, naakte dwergen en apen, kortom een bont gezelschap optreden. Veel van de muzikanten uit de wereld van de populaire muziek behoren tot het 'derde geslacht', d.w.z. LHBTI-gemeenschap. Aan de hand van afbeeldingen en teksten hoop ik u kennis te laten maken met de wereld van de popmuziek in het oude Mesopotamië. Met PowerPoint.

2. Voor de Sumeriërs: de vroegste bewoners van Zuid-Mesopotamië

2021

In de meeste handboeken over de geschiedenis van Mesopotamië en het spijkerschrift is te vinden dat de Sumeriërs de uitvinders van het spijkerschrift waren. De voortgaande studie van

alleroudste documenten in spijkerschrift van het eind van het vierde millennium v. Chr. stelt die aanname echter ter discussie. Wat weten we van de cultuur van de bewoners van Zuid-Mesopotamië van voor de komst van de Sumeriërs? Wat weten we van hun 'Ubaid-' en 'vroeg Uruk-cultuur' en welke taal of talen spraken zij? In deze lezing zal ik aan de hand van de archeologie en de studie van de vroegste spijkerschrift-documenten een antwoord op die vragen proberen te geven. Met PowerPoint en handout.

3. Party's en maaltijden in het oude Mesopotamië (3000-1600 v. Chr.) **2022**

Op veel afbeeldingen uit het oude Mesopotamië vinden we party- en maaltijdscènes afgebeeld. Wat opvalt is dat in combinatie daarmee vaak muzikanten, zangers of voordrachtskunstenaars worden afgebeeld. Wat is de betekenis van maaltijden, het drinken van alcoholische dranken en muziek in Mesopotamië en wat lezen we daarover in de Sumerische en Akkadische teksten? En tenslotte de vraag: waarover gaan de liederen die de zangers voordragen? Dat betekent dat we ons ook zullen afvragen wat er bekend is van de vroegste Sumerische epische literatuur. Met PowerPoint.

4. Gudea's tempelbouw **2023**

Het langste gedicht in het Sumerisch vormt de cilinder-inscripties van Gudea van Lagaš (ca. 2120 v.Chr.). In Cilinder A beschrijft Gudea zijn droom over de opdracht de grote tempel Eninnu in Girsu te bouwen, de uitleg van de droom, de bouwwerkzaamheden en in Cilinder B de inwijding van de tempel. Dit gedicht geeft een zeer verhelderende kijk op het (godsdiens) leven van stadsvorst Gudea en de bewoners van Lagaš. Omdat de opgravingen op het Eninnu-terrein na een lange onderbreking onlangs weer zijn hervat, is het goed om met een nieuwe blik naar deze klassieke Sumerische tekst te kijken. Met PowerPoint en handout.

Dr. Magdalena Kuhn – Koptoloog en musicus, Leiden

1. Koptische muziek, een oude christelijke muziektraditie in Egypte **2019**

Over de muziek van de Koptische christelijke gemeenschap is weinig bekend. Het is vooral een mondelinge traditie die pas sinds de laatste jaren enige aandacht krijgt. Seculiere muziek is verloren gegaan, maar de Koptische liturgische muziek bloeit nog volop. In deze lezing zullen met afbeeldingen en muziekvoorbeelden de wortels van deze muziektraditie getoond worden. Er wordt verder aandacht besteed aan de wijze hoe Kopten in het verleden en vandaag deze muziek uitvoerden en nog uitvoeren en hoe ze op jonge generaties overgedragen kan worden.

2. Ethiopische en Koptische muziek, twee christelijk orthodoxe muziektradities **2020**

Vaak worden deze twee muziektradities op een lijn gesteld en je hoort opmerkingen zoals 'Koptische muziek is toch die vrolijke muziek uit Ethiopië'. Hoe verschillend echter deze beide bijna even oude liturgische muziekculturen zijn, zal in deze lezing getoond worden met veel afbeeldingen en muziekfragmenten.

Dr. Michaël van der Meer – Bijbelwetenschapper gespecialiseerd in oude manuscripten en vertalingen van het Oude Testament en docent

1. De Bijbelteksten van Qumran

2023

Nu na decennia soebatten en complottheorieën rondom de Dode Zeerollen eindelijk alle teksten gepubliceerd zijn, kunnen wetenschappers de balans opmaken van welke nieuwe inzichten deze rollen van de periode rond het begin van onze jaartelling opleveren. Naast nieuwe inzichten rondom de wereld waarin het Nieuwe Testament is ontstaan, bieden de rollen – of beter: de resten daarvan – veel nieuwe inzichten met betrekking tot het ontstaan van het Oude Testament. In deze lezing zal gekeken worden naar teksten uit de boeken Deuteronomium, Jeremia en de Psalmen, waar de verschillen tussen de bekende overgeleverde tekst en die van de Dode Zeerollen het grootst zijn.

2. Profetie in Hellenistisch Egypte

2023

Bij de term profetie denken we al snel aan de unieke geïnspireerde grondleggers van de grote monotheïstische godsdiensten, maar vergeten dan dat profetie ook een vast beroep was in tempels in het Oude Egypte. We beschikken vooral over interessante voorbeelden van zulke Egyptische profetische teksten uit de Hellenistische periode, waarvan een enkel voorbeeld ook in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden te vinden is, en dan in Griekse vertaling, zoals het orakel van de pottenbakker, de droom van Nectanebo, de zogenaamde Demotische kroniek en het archief van Ibis balsemer Hor. Die teksten werpen op hun beurt weer een interessant nieuw licht op Griekse vertalingen van bekende Hebreeuwse profetieën, waaronder de bekende tekst van een jonge vrouw (of maagd) die zwanger zal worden (Jesaja 7:10).

Cindy Meijer MA – Promovenda Oude geschiedenis, Faculteit der Geesteswetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam

1. Politiek en profetie: voorspellende teksten in het Hellenistische Nabije Oosten

2022

In de eeuwen na de dood van Alexander de Grote werden er in het Nabije Oosten literaire teksten geschreven waarin de beschrijving van politieke gebeurtenissen gecombineerd wordt met voorspellingen over de toekomst. Vaak leveren dit soort teksten ook commentaar op politieke ontwikkelingen of situaties, zoals de toenemende invloed van de Griekse cultuur en taal. Een interessant voorbeeld is het *Pottenbakkesorakel* uit Egypte, waarin de Griekse en gehelleniseerde inwoners van Alexandrië worden gekarakteriseerd als Tyfoniërs, aanhangers van de boosaardige god Seth. De voorspelling sluit af met de komst van een ideale Egyptische koning, die de kosmische orde herstelt en Egypte weer sterk maakt. Soortgelijke teksten werden geschreven in Babylonië (de *Dynastieënprofetie*) en Judea (de visioenen van Daniël in Dan 7-12). Opvallend is dat in deze teksten politieke thema's gelinkt worden aan de voorspelling van een betere toekomst en dat koningschap een belangrijk thema is. In deze lezing zal ik nader ingaan op de inhoud van de voorspellende teksten, de historische context waarin ze tot stand kwamen en de manier waarop overeenkomsten tussen de verschillende teksten verklaard kunnen worden.

Dr. Diederik Meijer – Gepensioneerd docent West-Aziatische Archeologie, Faculteit Archeologie, Universiteit Leiden

1. Kunnen we 14C en historische dateringen harmoniseren? Het geval van twee steden in de 24e eeuw v. Chr. 2018

Op basis van spijkerschriftteksten en van 14C analyses wordt een beeld gegeven van de (on?-)mogelijkheden van een dergelijke harmonisatie. Met PowerPoint.

Petra Meijerink-Hogenboom MA – Assistent-conservator Egypte Rijksmuseum van Oudheden Leiden & Promovenda Universiteit Leiden

1. Dwalen door het Dodenboek 2019

Eén van de bekendste typen teksten uit het oude Egypte is misschien wel het dodenboek. Deze papyri bevatten talloze spreken die ervoor moesten zorgen dat de overledene zonder al te veel problemen het hiernamaals zou kunnen bereiken en zich zo bij Osiris, de god van de onderwereld, kon voegen. De teksten, met de bijbehorende afbeeldingen, tonen de vele uitdagingen en gevaren die men op de tocht naar het leven na de dood kon tegenkomen. Ze vertellen hoe men deze kon doorstaan en hoe men uiteindelijk het eeuwige leven in het hiernamaals kon bereiken. Met PowerPoint.

2. De Godsvrouwen van Amon in de Egyptische Derde Tussenperiode en de vroege Late Periode 2019

Na het gecentraliseerde Nieuwe Rijk begon een periode waarin Egypte niet werd geregeerd door één farao, maar er diverse machtsblokken waren. In deze Derde Tussenperiode was de stad Thebe, en het bestuur ervan, van groot belang. Deze stad verleende zijn macht aan de cultus van de god Amon. De Godsvrouw van Amon was de vertegenwoordigster van de echtgenote van deze god, de godin Moet, op aarde en bekleedde daarmee een zeer hoge positie. In deze lezing verkennen we hoe in de Derde Tussenperiode en de vroege Late Periode de wisselende machten in Thebe en de Godsvrouw van Amon aan elkaar verbonden waren. Met PowerPoint.

3. De zaak Chapocrates: het wel en wee van een choachietenfamilie uit Thebe 2020

In een manuscript uit de collectie van het Rijksmuseum van Oudheden, Papyrus Leiden AMS 31a, wordt beschreven hoe Chapocrates, een man met vier broers en één zus, afstand neemt van zijn erfenis uit het familiebezit. Dit bezit is verbonden aan de werkzaamheden van de familie als choachieten, die zorg dragen voor graven en mummies. Papyrus Leiden AMS 31a is niet de enige bron die ons vertelt over Chapocrates en zijn familieleden. De tekst is afkomstig uit een veel groter archief, dat op dit moment verspreid is over diverse collecties over de hele wereld. In deze lezing zullen we het leven en de activiteiten van Chapocrates en zijn familieleden onder de loep nemen, aan de hand van de manuscripten uit het archief. Bovendien zullen we zien wat er uiteindelijk gebeurd is met het archief, waardoor de teksten nu in verschillende collecties te vinden zijn.

4. ‘Van de top van deze piramiden zien veertig eeuwen op ons neer’ – 19e- en 20e-eeuwse Egyptomanie 2021

‘Van de top van deze piramiden zien veertig eeuwen op ons neer’. Met deze legendarische woorden zou Napoleon Bonaparte zijn troepen hebben toegesproken toen hij in 1798 in Egypte arriveerde voor een militaire campagne. Op deze campagne nam hij niet alleen soldaten mee, maar ook 167 wetenschappers van diverse expertises. De daaropvolgende publicaties veroorzaakten een brede wetenschappelijk interesse in het oude Egypte. Zo ontstond de Egyptologie. Maar

tegelijkertijd groeide ook de fascinatie voor het oude Egypte onder de Europese bevolking. In de 19e eeuw ontstond daarmee de Egyptomanie. In deze lezing kijken we naar verschillende aspecten van twee eeuwen fascinatie voor het oude Egypte, van muziek tot mode en van literatuur tot oud-Egyptische elementen op de wereldtentoonstellingen.

5. Oud-Egyptisch papier-maché of meer dan dat? – een collectie cartonnage-fragmenten in het Rijksmuseum van Oudheden **2021**

In de Grieks-Romeinse periode in Egypte werden cartonnages gemaakt door stukjes linnen of papyrus aan elkaar te plakken met gips of hars. Het werd daarna gebruikt om maskers of volledige omhulsels te maken, die naar de contouren van de overledene konden worden gevormd en daarna werden beschilderd. Het Rijksmuseum van Oudheden bevat een collectie papyrusfragmenten uit cartonnage. In deze lezing kijken we naar een aantal specifieke fragmenten, naar de teksten die deze fragmenten bevatten, en naar hoe de fragmenten onderdeel werden van de collectie van het RMO.

6. Toetanchamon toen en nu **2023**

Ongeveer 100 jaar geleden, in 1922, werd het graf van farao Toetanchamon teruggevonden. De hele wereld was in de ban van het bijzondere verhaal van de opgraving en de prachtige voorwerpen die tevoorschijn kwamen. Een heuse Toetmania ontstond, Maar wat wist men eigenlijk van deze farao? En wat weten we nu? Tijdens deze lezing kijken we naar het korte leven van de jonge farao. Maar we volgen ook de zoektocht naar diens graf, en bekijken de voorwerpen die in het graf werden aangetroffen. Ook bespreken we het effect van de vondst van het graf, tot op de dag van vandaag.

Vincent Oeters MA – Egyptoloog, Voorzitter Friends of Saqqara, Promovendus KU Leuven en UGent

1. Een blik in de trappenpiramide: de ondergrondse gangenstelsels van Djoser **2019**

Het landschap van Sakkara wordt gedomineerd door de beroemde trappenpiramide van Djoser, Netjerykhet, koning van de derde dynastie (c. 2630-2611 v. Chr.). Zijn piramide, ontworpen door de vizier Imhotep, is in feite onderdeel van een veel groter complex. In de literatuur over Djoser en zijn grafmonument wordt veel gesproken over de bovengrondse onderdelen van dit complex. Uitgebreid komen bijvoorbeeld de omheiningmuur, het Heb-sed-hof en de Serdab aan bod. Echter, over de ondergrondse onderdelen van het complex wordt meestal niet of nauwelijks gesproken. De spreker heeft tijdens zijn werk als archeoloog in Sakkara maar liefst vier keer de mogelijkheid gehad om een gedeelte van de ondergrondse gangenstelsels te bezoeken. In deze lezing neemt hij u mee in een ondergrondse wandeling door de fascinerende gangen van Djoser. Met PowerPoint.

2. Geen vloek 'van' maar eerder 'op' de mummie?! Frans Jonckheere, de vermeende mummie van Butehamun, en de opkomst van de studie van de oud-Egyptische geneeskunde in België (1939-1956) **2022**

In 1847 kocht de Belgische regering een lijkstaf met een mummie van Belzoni's weduwe Sarah Parker-Brown. De lijkstaf behoort toe aan de beroemde koninklijke schrijver Butehamun uit de 21e dynastie. Destijds werd aangenomen, zij het zonder kritische blik, dat de mummie van hem was. Waar men normaal gesproken in films, stripverhalen en populaire literatuur spreekt over de

vloek 'van' de mummie, lijkt het er eerder op dat er een vloek 'op' deze mummie rustte, zoals helaas zo vaak het geval lijkt te zijn. In 1939 werd besloten dat de mummie ontleed en geanalyseerd moest worden door de Belgische arts Frans Jonckheere (1903-1956), die na een reis naar Egypte Egyptologie ging studeren. Er werd een volledige autopsie uitgevoerd waardoor alleen het hoofd van de mummie overbleef. Alsof dat nog niet genoeg was, werd het hoofd ook nog eens uit het museum gestolen en in 2015 verkocht. Gelukkig lijkt de vloek daar te eindigen, want het hoofd van de mummie werd teruggevonden door de politie. Jonckheere's helaas destructieve en onomkeerbare werk was tegelijkertijd vernieuwend omdat het de eerste uitgebreide en systematische radiografie van een mummie was samen met een volledige autopsie. De toepassing van röntgenstralen had tot doel nieuwe inzichten te verschaffen in de mummificatietechnieken en de conservering van menselijke resten in het oude Egypte. Kort na het experiment werden de volledige resultaten samen met de röntgenfoto's gepubliceerd door de Belgische arts. In totaal schreef Jonckheere dertig artikelen over Egyptische onderwerpen met betrekking tot geneeskunde en wetenschap. Deze lezing zal zich richten op de vermeende mummie van Butehamun, op de arts die in het oude Egypte gefascineerd was en deze mummie onderzocht, en op zijn, ondanks al zijn gebreken, baanbrekende studies over de oude Egyptische geneeskunde tot aan zijn vroege dood.

3. Het delen van ideeën: de plaats van de Belgische egyptologie in de westerse intellectuele geschiedenis **2022**

In België ontstond de egyptologie later dan elders in Europa, maar in de loop van de eerste helft van de 20ste eeuw maakte ze een opmerkelijk snelle groei door. In de jaren 1930 waren er zelfs ideeën om van Brussel een soort 'hoofdstad van de egyptologie' te maken. Aangezien de Belgische egyptologie relatief laat opkwam, is het waarschijnlijk dat theoretische ontwikkelingen niet alleen werden geïmporteerd uit egyptologische scholen in het buitenland, maar ook uit andere disciplines. Het onderzoek dat in deze lezing gepresenteerd wordt, gaat na hoe Belgische egyptologen in de eerste helft van de twintigste eeuw de intellectuele tendensen in de egyptologie en de humane wetenschappen in het algemeen beïnvloedden en erdoor beïnvloed werden. Daartoe worden de netwerken van intermenselijke relaties tussen hen en hun collega's in het buitenland geïnventariseerd, hoofdthema's in hun onderzoek gedefinieerd, en geplaatst binnen de context van de toen actuele academische debatten en benaderingen in de archeologie, de godsdienstgeschiedenis, de sociale antropologie en de kunstgeschiedenis. Er wordt een poging ondernomen om te bepalen binnen welke theoretische stromingen de Belgische egyptologie opereerde vanaf haar institutionalisering in het begin van de 20ste eeuw.

Drs. Eric Olijdam – Onderzoeker archeologie van Zuid & Zuid-West Azië, Riliand

1. De productie van zegels in Dilmun tijdens het vroege tweede millennium v.Chr. vanuit een Midden-Oosterse context **2022**

Tijdens opgravingen in de jaren '50 en '60 van de 20^e eeuw werd door een Deens team op de site van Qal'at al-Bahrain (Bahrein) een gebouw gedeeltelijk opgegraven. Het gebouw is tegen de noordelijke stadsmuur gebouwd en ligt aan de straat die naar de stadspoort leidt. Het gebouw werd aanvankelijk geduid als een douanekantoor. Door het samenbrengen en combineren van de versnipperde informatie in de eindpublicatie van deze opgravingen blijkt dat dit gebouw een

heel andere functie had. Het is één van de best bewaard gebleven werkplaatsen van zegels in het oude Midden-Oosten. Deze wonderbaarlijke vondst biedt een opmerkelijk inzicht op de werkzaamheden en competenties van de oude vaklieden, te meer daar er niet alleen zegels werden vervaardigd. De beschikbare informatie zal afgezet worden tegen wat we weten over soortgelijke werkplaatsen in het oude Midden-Oosten. Met PowerPoint.

Dr. Lidewij van de Peut – Assyrioloog / Hettitoloog, Deventer

1. De goden verzoeken – verzoeken aan de goden. Zonde en gebed bij de Hettieten 2018

In de oude hoofdstad van het Hettitische Rijk in centraal Anatolië (ca. 1650-1180 v.Chr.) zijn tussen de vele kleitabletten diverse gebeden gevonden. Deze Hettitische gebeden zijn uniek in vergelijking met andere gebedscorpora. Ze zijn geschreven om uitgevoerd te worden op een specifiek moment door één bepaald persoon, meestal de Hettitische koning. In zijn zogenoemde ‘persoonlijke’ gebeden kon de koning de goden direct om hulp vragen in tijden van nood. Deze teksten geven ons niet alleen een unieke kijk op de relatie tussen de koning en de goden, maar ook op wat de koning doet wanneer zijn rijk bedreigd wordt door vijanden of epidemieën. Bovendien vormen de zondes die de koning opbiecht in zijn gebeden een unieke bron van historische informatie. Deze lezing geeft een overzicht van het genre met een speciale focus op de functie van de gebeden.

Prof. dr. Bas ter Haar Romeny – Hoogleraar Oude geschiedenis, Faculteit Geesteswetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam

1. Efrem de Syriër en Keizer Julianus’ veldtocht tegen de Perzen 2022

De Romeinse keizer Julianus, in oudere handboeken wel getooid met de bijnaam ‘de afvallige’ omdat hij de rij van christelijke keizers na Constantijn onderbrak, had als generaal in het westen de nodige successen behaald. Toen hij eenmaal de titel van Augustus had verworven, besloot hij in 363 na Chr. ook de Perzen, die de oostgrens van het rijk bedreigden, een lesje te gaan leren. Het werd zijn laatste veldtocht: hij viel bij Samarra op de oostelijke oever van de Tigris. In deze lezing kijken we naar Julianus’ handelen op militair en godsdienstpolitiek gebied direct voorafgaand en tijdens de veldtocht. Daarbij komen niet alleen Julianus’ eigen brieven en de berichtgeving van Griekse en Romeinse auteurs aan de orde, maar ook de *Hymnen tegen Julianus* van de Syrische auteur Efrem, die ooggetuige was van de aankomst van het lijk van Julianus in zijn woonplaats Nisibis. Met PowerPoint.

Drs. Elsbeth Rooker – Egyptoloog/specialist antieke godsdiensten, Doornenburg

- 1. Een verloren paradijs in Egypte? 2019**
 Mensen uit culturen over de hele wereld hebben zich afgevraagd waarom dingen je overkomen. Ongeneeslijke ziektes, letsel, overlijden, oorlog, hongersnood en natuurgeweld, vrijwel ieder mens krijgt in zijn leven een portie narigheid voor de kiezen en daarin verschillen moderne mensen niet zo erg van antieke. Hierbij dringt zich altijd de vraag op naar het waarom en in veel culturen probeert of de religie of de filosofie er een antwoord op te geven. Sterker nog, de *conditio humana* is veel religies mede het uitgangspunt van de ideeënwereld. Mythen uit verschillende religieuze systemen spreken over een paradijselijke wereld die de mens door eigen toedoen is kwijtgeraakt. Ook uit Egypte kennen we een dergelijk verhaal, het *Verhaal van de Hemelkoe*, dat is overgeleverd via een aantal grafteksten uit het Nieuwe Rijk, maar dat waarschijnlijk al veel ouder is. Ook hier lijkt de mens zelf verantwoordelijk te zijn voor het einde van een tijdperk waarin ze met de goden op aarde leefden. Toch zit er meer in dit prachtige verhaal dan alleen het verlies van een paradijselijke situatie en daar gaan we in deze lezing op in. We bekijken kort de tekst en proberen binnen de context van de Oudegyptische religie een antwoord te geven op de vraag naar de betekenis van dit verhaal.
- 2. Scheppingsmagie 2019**
 De schepper die de wereld verzint in zijn hart en spreekt met zijn tong en de dingen letterlijk in het leven roept. Dat klinkt heel bijbels, maar in het oude Egypte is het niet anders. Daar wordt de scheppergod vergezeld door Sia (inzicht, voorstellingsvermogen) en Hoe (gesproken scheppingswoord) en natuurlijk door Heka (vaak vertaald met magie). In deze lezing bekijken we wie Sia, Hoe en Heka precies zijn en welke uitwerking deze goden of krachten hadden op de wereld en hoe dat in teksten is verwoord. Hoe stelden de Egyptenaren zich deze goden of krachten concreet voor? Aan het einde van de lezing wordt ingegaan op de betekenis en de mogelijke interpretatie van de tekst op de Shabaka-steen of de zogenoemde Memphitische theologie. Deze Shabaka-steen heeft veel theologen beziggehouden omdat de tekst zou duiden op een monotheïstisch leer. Toch zal in deze lezing blijken dat de Shabaka-steen ook heel goed binnen het traditionele Egyptische religieuze systeem is te plaatsen.
- 3. Een enigma in een enigma – cryptografische afbeeldingen uit de onderwereldboeken 2021**
 In de loop van het Nieuwe Rijk verschijnen in de onderwereldboeken steeds meer cryptografische afbeeldingen, waarin het mysterie van de regeneratie van licht zeer compact wordt uitgebeeld. Een van de beroemdste is het slotbeeld van het *Poortenboek*, waarin de zonneboot uit het oerwater omhoog wordt getild en door de hemelgodin Noet in ontvangst wordt genomen. In de loop van het Nieuwe Rijk komen er in het steeds verder uitdijende corpus aan onderwereldboeken nieuwe, ingenieuze afbeeldingen bij. In deze lezing wordt dieper ingegaan op de ideeën en de bijbehorende cryptografische afbeeldingen over de regeneratie van het licht in de aarddiepte, waarbij de nadruk ligt op de originele en goed doordachte wijze waarop de schrijvers van de onderwereldboeken belangrijke kosmische gebeurtenissen in een heel eigen religieuze beeldtaal weten weer te geven.
- 4. Schuiven met dozen, of hoe de dood het mens-zijn reorganiseert 2022**
 De Egyptenaren stellen zich de geestelijke mens heel anders voor dan wij en dat heeft belangrijke gevolgen de manier waarop ze denken over de dood. Waarschijnlijk stellen ze zich de dode voor als stoffelijk, als een mens zoals deze op aarde heeft geleefd en niet zo zeer als een astrale ziel of een geest. In plaats daarvan geloven ze in verschillende transformaties waarin de mens voortleeft. Na de dood is de mens nog steeds afhankelijk van zijn lichaam en in een transformatieproces ontstaat een pluraliteit aan innerlijke en uiterlijke krachten en vermogens. Met al die

verschillende entiteiten kan de mens na de dood alle delen van de kosmos bereiken en overall komen. Eigenlijk hebben ze geen homogeen beeld van de dode, zoals bijvoorbeeld een geest die na het overlijden het lichaam verlaat en opstijgt naar onbekende oorden. Het is eerder een optelsom van waarnemingen en ervaringen waar ze vervolgens over nadenken en die een plaats krijgen in het dodengeloof. In deze lezing wordt in gegaan op die pluraliteit aan entiteiten en waarvan de Ka en de Ba het bekendste zijn en vervolgens wat dat betekent voor het Oudegyptisch denken over de dood.

5. **Mystiek van de graankorrel**

2023

Osiris kan in strikte zin geen vegetatiegod worden genoemd, maar hij wordt wel geassocieerd met de vruchtbaarheid, de overstroming van de Nijl en de cyclus van de gewassen. De associatie met de vegetatie krijgt in de loop van de Egyptische geschiedenis langzaam steeds meer gewicht. In deze lezing kijken we naar wat die mystieke vruchtbaarheid van Osiris nu eigenlijk inhoudt en ook hoe allerlei landbouwprocessen en zelfs de oogst mogelijk met het lijden van Osiris worden verbonden. Hierbij is ook aandacht voor graanmummies, het zogenoemde Osirisbed en voor het Koiak-festival.

Drs. Janny Roos – Germaniste en egyptologe

1. **De Memnonkolossen door de eeuwen heen**

2022

Iedere toerist die in Luxor de Nijl oversteeft om de monumenten uit het oude Egypte te bekijken, komt langs de Memnonkolossen: de indrukwekkende beelden die oorspronkelijk deel uitmaakten van de tempel van farao Amenhotep III. Er is veel te vertellen over de Memnonkolossen. Over het gesteente waarvan ze zijn gemaakt en de herkomst daarvan, over het transport van de enorme steenblokken en over de teksten die op de beelden zijn aangebracht. Maar ook over het eigen leven dat de beelden gingen leiden, toen zij eenzaam in het landschap achterbleven, nadat de tempel door aardbevingen was verwoest en het terrein als steengroeve werd gebruikt. In de lezing zal ook aandacht besteed worden aan het toerisme in de oudheid, de tempel van Amenhotep III en de recente archeologische opgravingen op het terrein achter de Memnonkolossen.

Prof. dr. Paul Sanders – Hoogleraar Oude Testament aan de Protestantse Theologische Universiteit

1. **Goden en hun tempels**

2023

In het hele oude Nabije Oosten werden tempels gebouwd in de hoop dat de goden er hun intrek zouden nemen. Hoe stelde men zich die aanwezigheid van de goden voor? Naast de ruïnes van de tempels zijn er gelukkig teksten bewaard gebleven die laten zien hoe gedacht werd over de functie van de tempels. Deze lezing gaat in op gegevens uit Egypte, Mesopotamië, het Hettitische machtsgebied en de Levant, het gebied aan de oostkant van de Middellandse Zee. Deze gegevens worden vergeleken met de Israëlitische voorstellingen van de aanwezigheid van God in de tempel zoals we die kennen uit de Hebreeuwse Bijbel.

1. Kemet: Egypte in hiphop, jazz, soul & funk

2023

Daniel Soliman, conservator collectie Egypte en Nubië, vertelt over de tentoonstelling Kemet – Egypte in in hiphop, jazz, soul & funk, die van 22 april t/m 3 september 2023 te zien is in het museum. Zo komt u meer te weten over de betekenis van het oude Egypte en Nubië voor artiesten met Afrikaanse roots, zoals de in de jaren 1970 populaire band Earth, Wind & Fire. In de tentoonstelling Kemet wordt onderzocht welke betekenissen het oude Egypte en Nubië hebben voor artiesten met Afrikaanse roots. Bezoekers kunnen genieten van mooie muziek uit de jaren 1950 tot en met vandaag de dag. Daarnaast zijn de boodschappen die de artiesten in hun muziek verwerken interessant, bijvoorbeeld de kritische perspectieven van de muzikanten op de manier waarop het oude Egypte en Nubië worden bestudeerd. In zijn lezing bespreekt Daniel Soliman de vier hoofdthema's van de tentoonstelling. Zo zien de muzikanten het oude Egypte nadrukkelijk als een Afrikaanse cultuur. Velen verbeelden Egypte als een verleden met iconische koningen en koninginnen zoals Nefertiti, Hatsjepsot, Cleopatra, Toetanchamon en Ramses II, anderen als een plek van spiritualiteit waar bezinning en contact met voorouders gevonden wordt. Bovendien is Egypte voor sommige muzikanten een verleden waarmee de toekomst ingericht kan worden.

2. Cleopatra in Westerse en Egyptische verbeeldingen

2023

Beeldvorming over de identiteit, etniciteit en uiterlijk van Cleopatra zijn een bron van zowel inspiratie als controversie. De aankondiging van een nieuwe Hollywood-film over de koningin maakte veel Egyptische mensen op sociale media woedend omdat de Israëlische actrice Gal Gadot de rol van Cleopatra zou spelen. Recent zorgde een drama-docu op Netflix met een Afro-Britse actrice als Cleopatra voor zoveel ophef in Egypte dat het Egyptische ministerie van Toerisme en Oudheden verkondigde dat de historische Cleopatra niet zwart maar Grieks was. Deze lezing gaat over de verbeeldingen van Cleopatra in Westerse schilderijen, toneelstukken, film en muziek, waarin zij afwisselend als een zwarte en witte koningin wordt opgevoerd. Daarnaast kijken we naar de vertolking van Cleopatra door de beroemde Egyptische actrice Youssra. Zij speelt een hoofdrol in Youssef Chahine's *Alexandria Again and Forever* (1989), waarin vignetten van Alexander de Grote en Cleopatra te zien zijn. De speelse voorstellingen van het verleden van Alexandrië, die gebruik maken van een slimme manier van vertellen, bevatten commentaren op de hedendaagse Egyptische samenleving en hoe deze zich verhoudt tot de oudheid. Tegelijkertijd is de Cleopatra van Chahine expliciet geworteld in Europese interpretaties van de koningin.

1. Alexander de Grote in Babylonisch perspectief

2021

Alexander de Grote trok eind oktober 331 v.Chr. de grote stad Babylon binnen nadat hij op 1 oktober de laatste koning van het Perzische rijk, Darius III, definitief had verslagen bij Gaugamela in

Noord-Irak. Babylon was op dat moment één van de grootste steden van de wereld, de grote stad die Nebukadnessar gebouwd had. Alexander bleef er 40 dagen voordat hij zijn tocht voortzette. Een kleine acht jaar later keerde hij er terug en stierf. Alexander wilde van Babylon zijn residentie maken. Er kwam weinig van terecht. Na enkele weken in Babylon werd Alexander ziek en stierf hij op 11 juni 323 v.Chr. Onze kennis over Alexander de Grote berust hoofdzakelijk op Griekse en Latijnse geschiedwerken die honderden jaren na de dood van Alexander de Grote zijn opgeschreven. We hebben echter ook enkele Babylonische teksten in spijkerschrift over Alexander uit de tijd zelf. Daaronder vallen kronieken, astronomische dagboeken (met daarin historische notities), een 'profetische' tekst over de komst van de Grieken (vergelijkbaar met de voorspellingen in het Bijbelboek Daniël 11) en administratieve teksten. Astronomische dagboeken vertellen ons over de slag bij Gaugamela, Alexanders intocht en zijn dood. In de lezing worden de teksten besproken en krijgt u een indruk van de stad. Met PowerPoint.

- 2. Geweld en recht: Griekse wereld, de Bijbel en Mesopotamië. 2021**
Conflicten worden in de geschiedenis van mens (en dier) vaak opgelost met geweld. Dat kan zijn in oorlogen tussen staten, maar ook door wraakacties van individuen. Een manier om het private geweld enigszins in te dammen is het geaccepteerd krijgen van rechtsregels. De regel 'Oog om oog' (bekend uit de Bijbel en de Codex Hammurabi) is een voorbeeld. Het invoeren van boetes in plaats van persoonlijke wraak is een ander voorbeeld. In de wereld van staten kan geweld ingedamd worden door verdragen. We kijken naar parallellen en verschillen in de wereld van de landen rond de oostelijke Middellandse Zee.
- 3. Cyrus en de muren van Babylon 2021**
De muren van Babylon horen (naast de Hangende Tuin) tot de zeven wereldwonderen van de Oudheid. Over die muren is ook heel wat geschreven, zowel door Griekse auteurs als door Babylonische koningen. En de muren zijn opgegraven. Wat weten we van die muren? De muren spelen een rol in de Babylonische, Bijbelse en Griekse verhalen over de verovering van Babylon door de Perzische veroveraar Cyrus (Oktober 539 v. Chr.). Maar de verschillen zijn nogal groot.
- 4. Wat te doen als je koning een buitenlander is? 2022**
Koningschap was een belangrijk thema in de wereld van het oude Nabije Oosten. Volgens de Mesopotamische traditie was het koningschap in de oertijd uit de hemel op aarde neergedaald. Krachtige koningen waren belangrijk voor het zelfbeeld en de religie van volken en staten. De Babyloniërs waren trots op Hammurabi en Nebukadnessar, voor Israël en Juda was David de ideale koning. Maar wat te doen als je geen eigen koning meer hebt? Juda verloor het inheemse koningschap in 587 toen Nebukadnessar II Jeruzalem veroverde en de koning in ballingschap wegvoerde. Sindsdien heersten er Babylonische, Perzische en Macedonische koningen. In 539 onderging Babylon hetzelfde lot. Cyrus de Pers veroverde Babylon en in 331 v.Chr. werd Alexander er de baas. Dit was pijnlijk en dit feit had groot gevolg voor de religieuze opvattingen en het denken over koningen en priesters. De veranderde omstandigheden hebben de basis gelegd voor het latere jodendom en christendom.
- 5. De koningsideologie van Alexander de Grote 2022**
De Macedonische koning Alexander de Grote veroverde rond 330 v. Chr. het gehele Perzische rijk en sindsdien heerste hij van Griekenland tot Pakistan. Om koninklijk gezag te handhaven is een sterke en aanvaardbare ideologie nodig. Hoe moest Alexander zich presenteren als legitieme koning? Hij was Macedoniër, was toch ook bewonderaar van de Griekse cultuur (Homerus lag bij zijn kussen en Grieks was de commandotaal in het leger) en in Azië liet hij zich uitroepen tot

koning van Azië. Hoe kon hij al die rollen verenigen? Hoe moest hij zich verhouden tot het Perzische koningschap?

- 6. Economische voorspoed en stagnatie** **2022**
Geschiedenis gaat vaak over sterke en rijke staten, zoals Babylonië, Egypte, Klassiek Athene, Rome. Wat bepaalt nu of een staat sterk is? Is het geografie, staatsinrichting, klimaat, toeval? Er zijn natuurlijk grote verschillen: de irrigatielandbouw in Mesopotamië en Egypte, regenlandbouw in de Levant, Griekenland en Europa; vlak land of bergachtig land; democratie of koningschap. Wat leidt nu tot voorspoed en wat tot stagnatie? Ook voor vandaag een belangrijke vraag.
- 7. ‘De muren van Babylon zullen vallen’ (Jeremia 51: 44)** **2022**
De muren van Babylon horen tot de zgn. Zeven Wereldwonderen. Waarom spraken juist die zo tot de verbeelding? We hebben vrij veel informatie over die muren: uit de archeologie, spijker-schriftteksten, Griekse auteurs en de Bijbel. Wat was de waarde bij de verdediging? Is de profetie van Jeremia uitgekomen? Wat was ervan over in de tijd van Alexander de Grote (330 v. Chr.), in de tijd dat de lijst van Zeven Wereldwonderen (ca. 140 v. Chr.) werd samengesteld? We kijken naar de opgravingsverslagen, de bouwactiviteiten van Nebukadnezar, de intochten van Babylon door Cyrus en Alexander.
- 8. ‘Die maand hoorde ik het volgende’: Babylonische chronografische teksten uit de Hellenistische periode** **2022**
Spreker dezes werkt (samen met Irving Finkel, Reinhard Pirngruber, Joost Huijs en Kathryn Stevens) al meer dan twintig jaar aan de uitgave van alle kronieken en historische secties van de Astronomische Dagboeken uit Babylon. Babylonische geleerden hielden korte historische verslagen bij over de activiteiten van koningen, oorlogen, lokale gebeurtenissen, zowel in aparte teksten (kronieken) als als onderdeel van astronomische dagboeken, waarin zij ook dagelijks de stand van de sterrenhemel noteerden. De schrijvers komen echt dichtbij door de persoonlijke noot: ‘Die maand hoorde ik het volgende’ of (bij de astronomische waarnemingen): ‘Ik kon niets waarnemen, want het was bewolkt’. Wat zijn het eigenlijk voor teksten, waartoe dienden zij? Wat komt er kijken bij de uitgave van zulke teksten? Dit n.a.v. R.J. van der Spek, Irving Finkel, Reinhard Pirngruber, with the assistance of Joost Huijs, ed. by Kathryn Stevens, *Babylonian Chronographic Texts from the Hellenistic Period* (Writings from the Ancient World; Atlanta: Society of Biblical Literature, [in druk]).
- 9. Herodotus en de Babyloniërs. Over Babylonische huwelijkspraktijken, koninginnen en de stad** **2023**
Herodotus’ *Historiën* is een heel interessante bron om te onderzoeken wat het Griekse beeld van niet-Griekse volken was. In deze lezing gaan we in op Herodotus’ beeld van de stad Babylon (sprookjesachtig groot; zie I 178-181, 183, 191), van de Babylonische huwelijksgewoonten (I 196; waren die anders dan de Atheense?), van tempelprostitutie (I 199; bestond die echt?), van Babylonische koninginnen (Semiramis en Nitocris, I 184) en koninginnen in het algemeen (o.a. II 200 – over Nitocris van Egypte). Zeggen deze verhalen meer over Babylon en over oosterse vrouwen of over Herodotus zelf?
- 10. De succesvolle propaganda van Cyrus de Grote van Oudheid tot heden** **2023**
Cyrus de Grote (reg. 559-530 v. Chr.), de stichter van het Perzische rijk, was een succesvol veroveraar. In 539 veroverde hij Babylonië, nadat hij de laatste Babylonische koning Nabonidus bij Opis (nabij Bagdad) had verslagen. Cyrus is in staat gebleken deze verovering naar buiten te brengen als een bevrijding. Dat is mooi geboekstaafd in de zgn. Cyruscilinder, waarin hij zich als

vrome Babylonische koning presenteert, trouwer dan zijn voorganger. Bijbelse schrijvers zagen in hem een bevrijder, een messias zelfs. Ook bij sommige Grieken gold hij als wijs vorst. De Cyruscilinder vervult ook vandaag nog een functie voor Iraanse ballingen die hopen op een terugkeer van de democratie in Iran. Voor hen geldt de Cyruscilinder als de eerste verklaring van de rechten van de mens. Hoe is het succes van Cyrus' propaganda tot in onze tijd te verklaren? We gaan hierbij ook in op wat propaganda nu eigenlijk is.

Dr. Nico Staring – Egyptoloog en archeoloog, Chargé de recherches F.R.S.-FNRS, Université de Liège

1. Het graf van Ry in context: Toetanchamon's troepencommandant in context **2019**

Deze lezing presenteert de resultaten van onderzoek in het graf van Ry, een hoge legerofficier uit de tijd van Toetanchamon (Nieuwe Rijk, laat-18e dynastie). De grafstructuur werd tussen 2013 en 2015 volledig opgegraven door de Leids-Turijnse archeologische missie in Sakkara, het uitgestrekte grafveld ten westen van Memphis nabij Caïro. Al snel bleek dat het graf al bijna 200 jaar eerder was ontdekt. Vroeg-19e-eeuwse opgravers (verzamelaars en handelaars in antiquiteiten) hadden de grafkapel grotendeels ontdaan van de beschreven en gedecoreerde stenen elementen. Die grafelementen zijn in de tussentijd wereldwijd verspreid geraakt over private en publieke collecties. In Sakkara lieten onze voorgangers niet veel meer achter dan het tichelstenen 'skelet' van het graf.

De spreker slaagde er recent in om —met de weinige overgebleven aanwijzingen in het graf— de ontbrekende reliëfblokken op te sporen in museumcollecties in o.a. Berlijn en New York. Met de identificatie van de grafeigenaar komen we ook meer te weten over de biografie van het grafveld. In deze lezing behandelt hij de (vroeg-)moderne opgravingsgeschiedenis van het graf en de (virtuele) reconstructie van de bovengrondse kapel. Ook wordt het graf in een bredere sociale, artistieke en ruimtelijke context geplaatst, om bijvoorbeeld meer te weten te komen over de opdrachtgevers en makers van monumentale privégraven in de post-Amarnaperiode in Memphis.

2. Grafbouw in Egypte tijdens het Nieuwe Rijk: Een studie naar de relatie tussen grafeigenaars en kunstenaars **2022**

Deze lezing behandelt de eerste resultaten van lopend onderzoek naar de relatie tussen de private opdrachtgevers voor de bouw van monumentale grafstructuren en de kunstenaars die verantwoordelijk waren voor het vervaardigen van de reliëfdecoratie. Om die relatie te bestuderen, wordt gekeken naar het onderliggende patronagesysteem dat ten grondslag lag aan de vele monumentale en rijkelijk gedecoreerde grafstructuren in de Memphitische begraafplaats van Sakkara tijdens het Nieuwe Rijk (ca. 1539-1078 v.Chr.). Zo blijkt bijvoorbeeld dat de opdrachtgevers (de grafeigenaars) en de kunstenaars een professionele relatie tot elkaar hadden, waarbij laatstgenoemden als ondergeschikten werkten voor de bestuurders van religieuze en civiele instellingen. Met andere woorden: arbeid (evenals materiële middelen) vloeyde naar de private bouwwerkzaamheden van die bestuurders. Hoe zat dat precies? Is hier sprake van een vorm van Oud-egyptische corruptie, of moeten we deze gang van zaken anders zien?

Prof. dr. Harry Stroomer – Bijzonder hoogleraar emeritus Berberse en Zuidsemitische talen, Universiteit Leiden

1. Taalkundige verscheidenheid in het Midden-Oosten en Noord-Afrika **2022**

Wist U dat er in Jemen en Oman, naast het Jemenitisch en Omani Arabisch, ook andere Semitische talen worden gesproken?

Wist U dat het huidige Marokko waarschijnlijk voor 50% Berbertalig is?

Wist U dat de Canarische eilanden van oorsprong Berbertalig waren?

We horen vaak spreken van "de Arabische wereld", een benaming die een taalkundige eenheid suggereert. Dat blijkt niet te kloppen met de feiten. Drieëntwintig van de zesentwintig 'Arabische landen' hebben grotere of kleinere niet-Arabische taalgebieden in zich. Onderzoek van de laatste twintig-dertig jaar heeft duidelijk gemaakt dat de taalkundige verscheidenheid in wat we de Arabische wereld noemen vroeger groot was en nog steeds is. Dat is wat we in deze lezing nader zullen bekijken.

De lezing heeft twee delen:

het eerste deel richt zich op (recente ontwikkelingen in de studie van) talen op het Arabische Schiereiland voor en na de komst van de Islam,

het tweede deel richt zich op (recente ontwikkelingen in de studie van) talen in Noord-Afrika, voor en na opkomst van de islam.

Prof. dr. Herman Teule – Emeritus hoogleraar Oosters christendom KU Leuven en Radboud Universiteit Nijmegen; oud-directeur Instituut voor Oosters Christendom Nijmegen

1. Een nestoriaanse monnik uit Beijing op bezoek in Parijs **2022**

Deze lezing vertelt het verhaal van de nestoriaanse monnik Rabban Sawma die tegen het eind van de 13de eeuw in opdracht van de Mongoolse heerser Arghun een bezoek bracht aan Europa om te onderzoeken of een Europees-Mongoolse alliantie mogelijk was om hem in staat te stellen Syrië en Palestina te veroveren. Het verslag van deze reis, opgeschreven in het Perzisch, maar alleen bewaard in een Syrische vertaling, geeft een inkijk in de situatie van de christenen in het Midden-Oosten in de periode na de verwoesting van Bagdad (1258), een periode van nieuwe allianties en een herdenken van traditionele kerkelijke patronen.

2. 'Laten we ons hart leeg maken': Christenen uit het Midden-Oosten en het eerste gesprek met de islam **2023**

Binnen tien jaar na de dood van Mohammed (632) waren alle grote christelijke centra van het Midden-Oosten (Alexandrië, Antiochië, Damascus, Jerusalem ...) onder islamitisch bestuur. Hoe reageerden de christelijke leiders hierop, maar vooral: wat was het antwoord van theologen en filosofen op deze nieuwe godsdienst? In deze lezing gaan we in op de eerste christelijke antwoorden op de islam, variërend van uiterst polemisch (Johannes van Damascus) tot pogingen om kernbegrippen van het christendom (drie-eenheid, het kruis, ...) inzichtelijk te maken voor geïnteresseerde moslims. We gaan vooral in op de eerste Abbasidische periode (750-950) toen

christelijke en islamitische gesprekspartners elkaar intellectueel uitdaagden en nadachten over de manieren van interreligieuze dialoog. De inzichten van deze eerste ervaringsdeskundigen van het gesprek met de islam kunnen ook voor vandaag nuttig zijn. In de woorden van de monnik Abraham van Tiberias: als we met elkaar praten ‘laten we eerst onze harten leeg maken’ en niet vertrekken van voorop vastgestelde opinies.

Jeroen Verrijssen – Promovendus in de Faculteit Theologie & Religiewetenschappen, KU Leuven

1. Mozes en Farao in gedichten: Aramese gedichten over de doortocht door de Rode Zee **2023**

De Joodse traditie om wekelijks – naast de Hebreeuwse tekst – ook de Aramese vertaling (*targum*) luidop te lezen, begon ergens in de eerste eeuwen vóór en na Christus. Dit verminderde echter doorheen de eeuwen samen met het verval van het Aramees als spreektaal voor de Joden. Tegen de middeleeuwen vinden we alleen nog maar overblijfselen van deze traditie voor slechts twee belangrijke feestdagen: de zevende dag van Pesach waarop de doortocht door de Rode Zee wordt gevierd; en de eerste dag van Shavuot, waarop de ontvangst van de tien geboden wordt gevierd. In het middeleeuwse Europa was het de gewoonte om de Aramese vertaling aan te vullen met gedichten en uitbreidingen. Deze aanvullingen waren óók in het Aramees – wat opmerkelijk is aangezien deze taal nog amper gesproken werd.

Deze lezing zoomt in op het verhaal van Mozes en Farao in Ex. 13– 15, in het bijzonder op een selectie gedichten en proza-uitbreidingen op het verhaal van de doortocht door de Rode Zee. In deze teksten zullen we samen ontdekken hoe creatief (vroeg-)Middeleeuwse Joden omgaan met hun Heilige Schrift en de Aramese taal, maar ook hoe ‘boze’ figuren zoals Farao worden gerepresenteerd.

Prof. dr. Caroline Waerzeggers – Hoogleraar Assyriologie, Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit Leiden

1. De bibliotheek van Assurbanipal in context **2022**

Assurbanipal, koning van Assyrië (midden zevende eeuw v. Chr.), was de eerste maar zeker niet laatste vorst uit de geschiedenis die opdracht gaf om alle kennis op één plek samen te brengen. De beroemde bibliotheek van Ninive is één van de meest opzienbarende ontdekkingen uit Mesopotamië. Maar waar kwam Assurbanipals verzamelzucht vandaan? Hoe zag zijn ‘bibliotheek’ eruit? En wat wou hij met dit project bereiken? Om de bibliotheek van Ninive goed te begrijpen zal ik kijken naar de totstandkoming van deze legendarische collectie onder Assurbanipal, maar ook nagaan hoe deze koninklijke bibliotheek past in de bredere cultuur van verzamelen en archiveren in het Nabije Oosten.